

בס"ד. ש"פ במדבר, מבה"ח סיון, ה'תשט"ו

(הנחה בלתי מוגה)

וידבר הוי' אל משה ואל אהרן לאמר איש על דגלו באותות לבית אבותם גוי'. אשר סדר החני' בבני ישראל יהי איש לבית אבותם. וצריך להבין. דמאחר שכבר נאמר בפרשיות הקודמות, בענין מנין בני' כו', אשר הכל יהי לבית אבותם, למה צריך להדגיש ולומר גם בהדגלים אשר יהי לבית אבותם. וגם צ"ל בעיקר ענין הדגלים מהו מעלת הדגלים, דאיתא במדרש² אשר ישראל ראו את סדר החני' כמלאכים ונתאוו לזה, דמזה הו"ע הדגלים, וצ"ל מהו המעלה בזה. ואי אפשר לומר שכל מעלת הדגלים הוא לפי שראו זה בהמלאכים, שהרי נשמות מצד עצמם הם למעלה ממלאכים, שהרי אמיתית הענינים יהיו לעתיד, ולעתיד אי'³ אשר נשמות יהיו לפנים מן הפרגוד ומלאכים חוץ מהפרגוד, והמלאכים ישאלו אצל הנשמות מה נשמע לפנים מהפרגוד, ומאחר שהנשמות הם למעלה מהמלאכים הרי אא"ל שישאל נתאוו להדגלים לפי שראו זה בהמלאכים, ומוכרח לומר שיש מעלה בהדגלים מצ"ע, אלא שנתעוררו לזה ע"י שראו זה בהמלאכים, דע"י ראי' זו נתעוררו להדגלים מצד המעלה שיש בעצם ענין הדגלים, וצ"ל מהו מעלת הדגלים.

ולהבין זה צלהק"ת מ"ש הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה ואי' במדרש² דדגלו הוא ענין הדגלים, דישראל בשעת מ"ת ראו את מיכאל ודגלו גבריאל ודגלו ונתאוו לזה אמר הקב"ה בני מתאווים לזה, אתן להם, וזהו שכתוב איש על דגלו באותות לבית אבותם, באותו הסדר שהיו השבטים אצל יעקב. דהנה ענין השבטים הוא לחבר ולהעלות עולמות ככלל ועולם הבריאה כפרט לאצי' כמ"ש³ ששם עלו שבטים שבטי י"ה, והוא ע"י ההמשכה, דשבטים הוא כוכבא דשביט⁴ שהוא המשכה מלמעלמ"ט, הנה ע"י ההמשכה מלמעלמ"ט הוא נתינת כח על ההעלאה מלמטלמ"ע, להעלות את עולמות כ"ע שנתהוו מצד

(1) במדבר ב, א"ב. המאמר מיוסד על ד"ה זה באוה"ת במדבר ע' מ ואילך. [ונדפס גם באוה"ת שה"ש ע' רה ואילך]. סה"מ עטר"ת ע' תל. סה"מ ת"ש ע' 99. (2) במדבר"ר פ"ב, ג. וראה שהש"ר עה"פ ב, ד. תנחומא ויל"ש במקומו. פסיקתא פסקא בחודש השלישי. פסיקתא רבתי פכ"א. (3) במדבר"ר פ"כ, יט. תנחומא כלק יד. תנחומא באבער כג. (4) שה"ש שם. (5) תהלים קכב, ד. (6) ברכות נח, ב.

ספי' המל' כמו שהיא מתעלמת ומסתתרת בבי"ע, הנה עבודת השבטים הוא להעלות את המלכות. דהנה השבטים הם המשכה מהאבות, דהאבות הם מרכבתא עילאה, היינו בחי' אצילות, והשבטים שהם המשכה מהאבות, כוכבא דשכיט, הם ממשיכים בחי' אצילות גם בבי"ע, כמאמרז"ל⁷ כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, שממשיכים בחי' אחד גם בבי"ע, והוא ע"י עבודתם בעבודת הכירורים שמכררים את הנצוצות שנפלו למטה בשכה"כ, כמ"ש⁸ והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה שהו"ע עבודת הכירורים, הנה ע"י עבודה זו הם מחברים בי"ע עם אצילות. אמנם כל זה הוא עבודת השבטים כמו שהוא מצד עצמם, דאף אשר הם מחברים אצי' בבי"ע מ"מ הנה כמו שהוא נמשך בבי"ע אי"ז בחי' אצי' ממש, דזהו מ"ש כך אין בלבנו אלא אחד (כך דייקא), בכ"ף הדמיון בלבד, שהחילוק הוא ע"ד החילוק בין אהבה בתענוגים לסתם אהבה, דלית פולחנא כפולחנא דרחימותא⁹, הנה בהעבודה דאהבה הרי יש חלוקי מדריגות, דבכללות העבודה הוא החילוק בין העבודה דאתכפיא להעבודה דאתהפכא, דאתהפכא הוא שמהפך את עצמו לגמרי מהקצה אל הקצה, דזהו בחי' צדיק גמור, והעבודה דאתכפיא הוא העבודה שעפ"י טו"ד, דבעבודה כמו שהוא מצד השכל הרי יש נתינת מקום גם להענינים דגוף ונה"ב אלא שמצד השכל הוא מכריח כפי' וכיטול בזה. דכמו"כ הוא ההפרש בין עבודת השבטים להעבודה דאבות. שעבודת השבטים הוא בכ"ף הדמיון בלבד לעבודת האבות וע"ז הו"ע הדגלים, ג' שבטים בדגל אחד שהו"ע ההתכללות, דהתכללות הרי היא מצד הארה נעלית ביותר, הנה הארה זו פועלת אשר יהי' החיבור דבי"ע ואצילות, לא רק באופן דכגונא כו"ס¹⁰ כ"א שיהי' למהוי אחד באחד ממש.

ולהבין בפרטיות יותר, הנה כתיב¹¹ ארוממך אלקי המלך. וצ"ל למה מרוממים את הקב"ה כמו שהוא מתואר בתואר המלך דוקא. והענין הוא דהנה יש חילוק בין ההשפעה כמו שהיא מצד המדות ובין ההשפעה כמו שהיא מצד המל', דמדות הם בקרוב אל הזולת, דלא מבעי במדת החסד והאהבה שהוא בקרוב אלא גם במדת הגבורה והשנאה הוא ג"כ מצד הקרוב, דע"ז שהוא מקורב עם הזולת הוא מתעורר עליו בהתנגדות, דהמדות הם בקרוב, דלכן הנה ההשפעה כמו שהיא באה מהנפש היא בקרוב וגם ההשפעה עצמה היא בגילוי. דכ"ז הוא בהמדות כמו שהם למטה, ומכ"ש בהמדות כמו שהם למעלה שהם בקרוב, דאינו דומה המדות למטה להמדות למעלה, דהמדות למטה הם רק

7) פסחים נו, א. 8) וישב לו, ז. 9) זח"ג רסז, א. 10) ע"פ זח"ב קלא, א. 11) תהלים קמה, א.

סיבת ההשפעה, וכמו במדת האהבה הרי המדה היא רק שהיא מעוררת וסיבה להשפעה דהמדה הוא רק זה שהוא מתעורר בהתנועה דאהבה ושמחה וזהו סיבה שהוא משפיע כסף והדומה כו', משא"כ למעלה הרי המדה עצמה היא משפעת, שהמדות למעלה אינם סיבה להשפעה בלבד כ"א שהמדה עצמה היא נמשכת, כמאמר¹² מכלכל חיים בחדש שמדת החסד שלמעלה היא בעצמה נמשכת, און זי מאכט אויף די כלי ונמשכת בכלי תוך כלי, דלפי"ז מובן שבהמדות למעלה הם בקירוב יותר. דכ"ז הוא בהמדות משא"כ במלכות שהוא בריחוק, וכמו בהתהוות שמצד המלכות שהוא בריחוק והבדלה. וגם ענין הקירוב שמצד המלכות, וכמו עד"מ באדם למטה מה שהמלך מנהיג את המדינה, שזהו התקרבות המלך כו' הנה הנהגתו את המדינה הרי אינו שהוא מכאר ומסביר להעם, כ"א שהוא מפקד פקודות, וקיום הפקודות הוא מצד שתהא אימתו עליך¹³, קבלו גזרותי¹⁴, וא"כ הרי גם הקירוב שבמל' הוא בריחוק והבדלה. וזהו ארוממך אלקי המלך, דלהיות שהמל' הוא בריחוק, שהוא ע"י הגבורות וצמצומים, כמ"ש¹⁵ להודיע לבני האדם גבורותי, דע"י הגבורות דוקא הוא בחי' כבוד מלכותך שבאה לפי שגבורתך ידברו, הנה לזאת צריך לרומם את המלכות, והוא חיבור כ"ע באצילות.

וזה הי' עבודת השבטים שחיברו כ"ע באצילות, והוא ע"י עבודתם כעבודת הכירורים שביררו את הניצוצות שנפלו בשבה"כ למטה. דהנה ההשפעה שבאה מצד המלכות הוא ע"י הכלים, דכל השפעה הוא ע"י הכלים. וענין הכלים מבואר בע"ח¹⁶ ובסה"ק דכלים הוא אותיות, דכמו באדם למטה הרי ההשפעה הוא ע"י האותיות, וכמו ברכ ותלמיד שההשפעה הוא ע"י אותיות דוקא, דאף אשר גם מבלעדי האותיות אפשר להכיר בהרכ שהוא בר שכל דחכמת אדם תאיר פניו¹⁸, אמנם זהו בכללות, אבל בכדי לידע את הפרטים ומכ"ש ככדי לקבל את ההשפעה הוא ע"י האותיות דוקא, שהשכל מתלבש באותיות המחשבה ובאותיות הדבור של הרב שע"ז דוקא הוא מקבל את ההשפעה. וכמו"כ הוא בהשפעת המדות, דגם כאשר מרגיש אשר הזולת הוא בהתעוררות אהבה אליו, מ"מ בכדי שיהי' כפרטיות ושיקבל ההשפעה הוא ע"י ההתלבשות באותיות הדבור ואותיות המעשה. וכמו"כ יובן למעלה שההשפעה בעולמות הוא ע"י אותיות, כמ"ש¹⁹ גדול הוי' ומהולל מאד בעיר אלקינו, דגדול

(12) ברכה שני' דשמו"ע. וראה גם תו"א לו, ב. ועוד. (13) סנהדרין כב, א. (14) ראה מכילתא יתרו כ, ג. תו"כ אחרי יח, ב. ועוד. (15) תהלים קמה, יב. (16) ע"ח שער הנקודים (ש"ח) פ"ו. וראה המשך תעריב ע' תחסג. וש"נ. (18) קהלת ח, א. (19) תהלים מח, ב.

הוי' הוא הגדולה שבהתהוות, הנה זהו ע"י עיר אלקינו דייקא, דעיר הוא מריבוי בתים ובית הוא מריבוי אבנים, דאבנים הוא אותיות כמ"ש בס"כ²⁰ שתי אבנים בונות שתי בתים שלשה אבנים בונות ששה בתים כו' עד שאין הפה יכול לדבר, דזהו גדול הוי' גו' בעיר אלקינו שההתהוות הוא ע"י האותיות, וזהו"ע הכלים שעל ידם דייקא הוא ההשפעה, והיינו שההשפעה הנק' אור צריכה לכלים שעל ידם דייקא היא מתקבלת. והנה כל מה שהשפעה באה למטה יותר צריך לריבוי כלים ביותר, ועד"מ באדם למטה דאותיות הדבור הם בריבוי יותר מאותיות המחשבה, לפי שבדבור ההשפעה הוא למטה ביותר, וכמו"כ הוא ברכ המשפיע לתלמידיו שכל שהתלמיד הוא קטן יותר צריך לריבוי אותיות ביותר, ועד"ז יובן למעלה שבאצי' הכלים הם כמיעוט יותר, כמאמר²¹ בעשרה מאמרות נברא העולם, וכמו שהוא בא למטה יותר נעשה ריבוי הכלים ביותר עד אשר בעוה"ז הכלים הם בריבוי רב, וכל מה שהכלים הם יותר האור הוא מצומצם יותר, וכמו במשל הנ"ל שבאותיות הדבור הנה האור הוא מצומצם יותר מכמו באותיות המחשבה. אמנם כ"ו הוא בקדושה, אך מצד ריבוי הכלים ביותר, שמצד ריבוי הכלים האור הוא מצומצם, הנה מצד זה יש נתינת מקום לענין השבירה, והוא שהאור מתלבש בדברים המעלימים ומסתירים לגמרי. וכמו בירידת הנשמה בגוף, שע"י הירידה מאיגרא רמה לכירא עמיקתא, עי"ז אפשרית ההתלבשות בנה"ב. דזהו"ע השבירה שהאותיות מתפזרים עד שנעשים דברים המעלימים כו', שמצד זה יש נתינת מקום ללעו"ז כו'. וזה הי' עבודת השכטים שביררו את הניצוצות שנפלו בשבה"כ למטה, דזהו והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה, דשדה הוא בחי' מה שאינו מושב אדם העליון²², הנה השכטים מאלמים אלומים שליטו את הניצוצות הפזורות כו', דהנה טעם הדבר מה שהניצוצות בכחם להעלים הוא לפי ששרשם מהתהו שקדם לתקון, אך אין חבוש מתיר את עצמו²³ ולזאת הבירור הוא ע"י נשמות ישראל דוקא ששרשם מהתקון, דבשרשם הם למעלה מהתהו דאף אשר תהו ותקון בהשוואה מ"מ הרי בפנימיות הכוונה הוא התקון דוקא כמ"ש²⁴ אח עשו ליעקב (ומ"מ) ואוהב את יעקב דוקא, מצד זה יש בכח הנשמות לברר את הניצוצות דתהו.

ובזה יובן משארז"ל²⁵ משביעיין אותו תהא צדיק כו', דזה קאי על כל הנשמות, לא רק על אלו שהם לא טובים כ"א גם על נשמות הבינונים

(20) פ"ד מט"ז. (21) אבות פ"ה מ"א. (22) ראה לקו"ת ראה לב, ב. ובכ"מ. (23) ברכות ה, ב. (24) מלאכי א, ב ואילך. (25) נדה ל, ב. וראה תניא רפ"א, ובקצורים והערות לשם.

ונשמות הצדיקים שגם הם, צריכים להשכועה, הנה טעם הדבר הוא דלהיות שנה"א מתלבשת בנה"ב ששרשה מהתהו, הנה בכדי לברר את נה"ב הוא ככח שרש הנשמה דוקא, דואוהב את יעקב, ולזאת צריכים להשכועה דמשביעיים הוא מלשון שובע, וגם שכועה כפשוטה ענינה הוא ההתקשרות בהמקור, כמ"ש²⁶ בי נשבעתי, דבי הוא למעלה מהמדות, הנה מצד ההתקשרות כשרש הפנימי, דשם הכוונה הוא כתקון דוקא, הנה עי"ז יש הנתינת כח לברר את נה"ב ולקיים את השכועה דתהא צדיק ואל תהא רשע.

אמנם כל זה הוא עבודת השבטים כמו שהם מצד עצמם. דאף שהם מחברים בי"ע באצי' מ"מ זהו ככ"ף הדמיון בלבד כנ"ל, שהרי השבטים הם נשמות דכריאה ועבודתם הוא עבודה דזרע בהמה. דהנה ידוע החילוק בין העבודה דזרע אדם להעבודה דזרע בהמה דאדם יש לו דעת ובהמה אין לה דעת. ומבואר בתו"א²⁷ שאין הכוונה על ענין ההשגה שהרי גם המלאכים נק' בשם חיות ובהמות, והמלאכים הם בעלי השגה גדולה כאלקות, וא"כ אא"ל דמה שבהמה אין לה דעת הכוונה הוא על ענין ההשגה, כ"א שדעת הוא ההכרה והרגשה, אז אים זאל דאס זיין נוגע. דענין ההכנה והשגה אי"ז שייך לזרע אדם דוקא, דגם המלאכים הם בעלי הבנה והשגה גדולה כאלקות וכמו"כ הוא כבע"ח דשועל פיקח שבחיות²⁸, הרי שגם כבהמות יש ענין ההשגה, ומה שבהמה אין לה דעת הכוונה הוא על ההרגש. אמנם אי"ז מספיק עדיין, שהרי המלאכים הנה מה שמשגיגים זה בא אצלם גם בהרגשה, או זיי ווערן אזוי כפי שהם משיגיגים, שהרי בהמלאכים אין בהם שום מציאות הפכי מעבודתם, דלזאת הנה זה שמשגיגים ווערן זיי אזוי, וא"כ מהו שהמלאכים נק' בשם בהמות, מאחר שיש בהם גם ענין ההרגשה. אך הענין הוא, שהחילוק הפנימי דזרע אדם וזרע בהמה אינו ההפרש בין השגה והרגשה כ"א אשר בהרגשה גופא יש חילוק אם ההרגש באה מצד ההשגה או שהיא מצד העצם, דכאשר ההרגשה היא מצד ההשגה, אי"ז אמיתית ענין הדעת, מאחר שזהו מצד ההשגה, וענין הדעת הוא ההרגש מצד העצם. ולזאת המלאכים מאחר שזה בא מצד השגתם, הנה אף אז זיי ווערן כפי השגתם, אי"ז ענין הדעת, ונק' בשם בהמות. דזהו החילוק בין דעת עליון לדעת תחתון, דד"ת הוא שהוא בא מצד ההשגה וההתבוננות, שמתבונן בענין גוי אחד בארץ²⁹, שהו' רקיעים וארץ וד' רוחות העולם³⁰ הנה אמיתית ענינם הוא

(26) וירא כב, טז. (27) משפטים עד, סע"ג ואילך. (28) דאה ברכות סא, ב. ועוד. (29) שמואל ב ז, כג. (30) דאה בית יוסף אר"ח סס"א. ובסידור פו, סע"ג בשם הטור.

מצד א"ס ב"ה אלופו של עולם, הנה אף שמצד ההתכוננות הוא בא לכחי' ביטול, מ"מ הרי הביטול הוא בהגבלה, וגם אא"ל בזה ביטול במציאות לגמרי, דמאחר שהביטול הוא מצד ההשגה בהיש, אא"ל שלא יהי' בזה שום ישות, מאחר שכל הביטול הוא מצד היש כו', משא"כ בד"ע הוא הרגש הביטול כמו שהוא מצד למעלה, והוא כביטול במציאות לגמרי.

ולזה הוצרך ענין הרגלים, דהנה השבטים עבודתם הוא בכחי' ד"ת, שהרי השבטים היו נשמות דבריה, שזהו ההפרש בין יוסף והשבטים, כמ"ש³¹ ויבוא יוסף לעשות מלאכתו ות"א דעביד בכתבא דחושבנא, ומקשים בזה והרי יוסף הי' מרכבה לאלקות, וענין המרכבה הוא שכל אבריו וכל עניניו קדושים ומובדלים מעניני עוה"ז³² וא"כ מהו דעביד בכתבא דחושבנא, וידוע הענין בזה שיוסף הי' נשמה דאצילות, ולכן לא מנע אותו גם ההתעסקות בגשמיות מלהיות מרכבה, שהשבטים היו נשמות דבריה והיו מרכבה לאלקות לזאת רצו להיות בהתבודדות מהעולם דלכן בחרו להיות רועי צאן כדי שלא יבלבל אותם מעבודת הוי', אמנם יוסף שהוא נשמה דאצילות הנה אף דעביד בכתבא דחושבנא מ"מ לא בלבד אותה מעבודת הוי', לפי שבד"ע הנה הכל הוא לא חשיב ממש, ולזאת אינו שייך שיבלבל כו'. ולהיות שעבודת השבטים הוא העבודה דדעת תחתון, לזאת הוצרך ענין הרגלים, שהוא ההתכללות של ג' קוים, דג' קוים הוא כללות ההשתלשלות, ומצד ההתכללות שהוא מצד הארת אור נעלה ביותר, הנה ההתכללות הוא ביטול במציאות. דהנה ההתכללות שכדגלים אינה כמו ההתכללות דספה"ע, שההתכללות דספה"ע הוא מצד המוחין, ולזאת הנה הגם אשר כל המדות הם בהתכללות, חסד שבגבורה וגבורה שבחסד כו' מ"מ הרי כולם הם בפרצופים שונים זה מזה אלא שהם כלולים, דזהו ההתכללות מצד המוחין, אמנם ההתכללות דת"ת הנה בזה הוא התכללות אמיתית שהוא ביטול במציאות. דזהו כמ"ש איש על דגלו לבית אבותם, וארז"ל³³ לבית אבותם ולא לבית אמותם, שההתכללות דדגלים אינה מצד הבינה שנק' אם הבנים³⁴, כ"א לבית אבותם דוקא, שהוא הביטול במציאות, דזהו לבית אבותם באותו הסדר שהיו אצל יעקב, דיעקב הוא מדת הת"ת, בריח התכון המבריח מן הקצה אל הקצה³⁵, שהוא ביטול אמיתי, ולהיות שהשבטים הוא כוכבא דשביט שהוא המשכה מיעקב, הנה מצד המשכה זו יש בכחם (ע"י

(31) וישב לט, יא. (32) ראה תניא פכ"ג. פל"ד. (33) ויק"ר פל"ב, ג. (34) ראה זח"א ריט, א. זח"ב פד, א. פה, ב. פדרס שער ערכי הכינויים מערכת אם הבנים. לקו"ת שמע"צ פח, ד. (35) ראה זח"א א, ב. זח"ב קעד, ב. זח"ג קפו, סע"א.

הדגלים) לפעול שיהי' ההעלאה, העלאת בי"ע באצילות. וכמו בענין חתונה שע"י המשכת החתן, נחות דרגא³⁶, עי"ז הוא העלאת הכלה, כמ"ש לכה דודי לקראת כלה, וכידוע בענין שושבינא דמלכא ושושבינא דמטרוניתא, דזהו הודו להוי' קראו בשמו³⁷, דע"י העלי' דהודו עי"ז הוא ההמשכה דקראו בשמו, וכמו"כ הוא בענין השבטים דלהיותם המשכה מהאבות עי"ז הוא ההעלאה.

וזהו מ"ש הביאני אל בית היין דגלו וגו', דע"ה שייך הוא בינה מ"מ להיות אשר חכמה ובינה הם תריץ רעין³⁸, הרי יש בזה גם מספי' החכמה, שהוא ביטול במציאות, דבחכמה לא שייך ענין השבירה כמ"ש³⁹ ימותו ולא בחכמה, דזהו לבית אבותם דייקא. וכאשר ישראל ראו זה אצל המלאכים, דאף אשר המלאכים הם נכראים, בחי' בריאה, ומ"מ ע"י הדגלים נתעלו כ"כ, הרי מכ"ש נש"י שמצד עצם הם למעלה יותר, הרי בודאי שע"י הדגלים יתעלו כו', ולזאת כאשר ראו זה בהמלאכים נתעוררו ונתאוו להדגלים, והקב"ה נתן להם שיהי' העלאת בי"ע באצי', למהוי אחד באחד⁴⁰.

36 ראה יבמות סג, א. 37 תהלים קה, א. דברי הימים א טז, ח. 38 זח"ג ד, א. 39 איוב ד, כא. וראה ע"ח שער שבה"כ (ש"ט) פ"ב ואילך. מכוא שערים ש"ב ח"א פ"א. תו"א קי, ד ואילך. קית, ג. ובכ"מ. — לאחרי המאמר אמר: די התחלה פון דעם מאמר איז דאס א מאמר פון דעם צ"צ, וואס ער האט געזאגט מיט הונדערט יאהר צוריק, דער מאמר הייבט זיך דארטן אן הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה, אין יענעם מאמר בריונגט ער אז כתוב בכי"ק פון אלטען רבי'ן — ווארום בכלל איז גארנישט דא פון אלטען רבי'ן וואס ער אליין האט געשריבן. עס איז אלץ הנחות וואס ער האט מגי' געווען, אויסער דער תניא מיט געציילטע מאמרים — בד"ה להבין ענין הנדרים. אויך איז פאראן דער מאמר פון רבי'ן מהור"ש, פון רבי'ן (מוהרש"ב) נ"ע, און פון כ"ק מו"ח אדמו"ר [ד"ה איש על דגלו, ש"פ במדבר], שנת ה'ש"ת [סה"מ ה'ש"ת ע' 107-99]. ובכל דור זיינען די ענינים מער נתפשט געווארן, ווארום מצד מיעוט הדור, האט מען געדארפט אלץ מער מפרט זיין, און אראפנעמען אלץ מערער קושיות העלמות והסתרים, בכדי מען זאל קענען פארשטיין. [ועיין המשך השיחה ב"שיחות קודש" הוצאת תשמ"ה ע' רלב].